DEVONXONA

ISSN 2091 – 5616

AGRO ILM

Maxsus son (4) [97], 2023

AGRO ILM

АГРАР-ИҚТИСОДИЙ, ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЖУРНАЛ

«O‘ZBEKISTON QISHLOQ VA SUV XO‘JALIGI» журнали илмий иловаси

Бош муҳаррир:
Тоҳир ДОЛИЕВ

МУАССИС:
Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва Сув хўжалиги вазирликлари

Журнал Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигида 2019 йил 10 январда 0291-рақам билан қайта рўйхатга олинган. Ўзбекистон Республикаси Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2013 йил 30 декабрдаги №201/3-сонли қарори билан қишлоқ хўжалик фанлари, техника, ветеринария ҳамда 2015 йил 22 декабрдаги 219/5-сонли қарори билан иқтисодиёт фанлари бўйича илмий журналлар рўйхатига киритилган.

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ

А.Тўраев (Ҳайъат раиси)
Ҳ.Атабаева
М.Аманова
С.Ахмедов
Ш.Бобомуродов
Қ.Бобобеков
А.Даминов
Д.Ёрматова
Ш.Жабборов
А.Ибрагимов
У.Исмайлов
Б.Исроилов
С.Зокирова
А.Мадалиев
А.Маърупов
Р.Назаров
Р.Низомов
Р.Нормахматов
Т.Остонақулов
А.Равшанов
Ф.Расулов
Ш.Ризаев
Й.Сайимназаров
С.Санаев
Ж.Сатторов
М.Сатторов
Ф.Тешаев
М.Тошболтаев
Е.Тореииязов
Д.Тунгушова
А.Тўхтақўзиев
Т.Фармонов
Б.Холиқов
Д.Холмирзаев
Н.Хушматов
Р.Ҳакимов
А.Ҳошимов
С.Шамшетов
Ш.Шообидов
Э.Шаптаков
А.Элмуродов
Ш.Эсанбаев
И.Қўзиев

«O‘ZBEKISTON QISHLOQ VA SUV XO‘JALIGI» ва «AGRO ILM» журналларида чоп этиладиган илмий мақолаларга қўйиладиган *ТАЛАБЛАР*

1. Мақолалар:

— илмий мазмунга эга бўлиши, тадқиқотларнинг долзарблиги ва мақсади аниқ кўрсатилиши;

— тушунарли ва равон баён этилиши;

— охирида эса аниқ илмий ва амалий тавсиялар тарзида хулосалар берилиши даркор.

2. **Мақола ўзбек ёки рус тилида** ёзилиши мумкин. Унинг ҳажми шакл ва жадваллар (кўпи билан 1,5 бет), адабиётлар рўйхати, **инглиз** тилидаги аннотация (3—4 қатор) билан бирга **10 бетдан**, илмий хабарлар эса **4 бетдан** ошмаслиги керак. Юбориладиган материаллар А-4 ўлчамдаги оқ қоғозда, **1,5 интервал ва 14 кегля, Times New Roman** ҳарфида ёзилмоғи лозим.

3. **Мақолани расмийлаштириш (формулаларни ёзиш «Microsoft Equation 3.0» дастурида, жадвалларни тузиш, грекча, катта ва кичик ҳарфларни ажратиш, сўзларни қисқартириш ва бошқалар)** илмий журналлар учун қабул қилинган тартибларда бажарилади. Мақола мазмунига мос **УЎТ индекси биринчи саҳифанинг тепадаги чап бурчагига қўйилади**. Мақола охирида **адабиётлар рўйхати,** муаллифнинг исми, шарифи ва иш жойининг номи аниқ кўрсатилиши керак.

4. Нашр учун тайёр мақола **албатта эксперт хулосаси бўлган ҳолда, 2 нусхада электрон варианти билан қабул қилинади.** Иккинчи нусха муаллифлар томонидан имзоланади. Муаллифларнинг уй ва иш манзиллари, исми ва шарифлари, **телефон рақамлари** тўлиқ кўрсатилиши шарт.

5. Талабларга жавоб бермайдиган мақолалар қабул қилинмайди. Зарур ҳолларда таҳририят мақолани тақриз учун юборишга ҳақли. Таҳририятга топширилган мақола ва материаллар муаллифларга қайтарилмайди.

ТАҲРИРИЯТ

2023 йил,
Махсус сон (4) [97]

Бир йилда олти марта чоп этилади.

Обуна индекси—859

Журнал 2007 йил августдан чиқа бошлаган.

©«AGRO ILM» журнали.

Манзилимиз:
Тошкент 100004,
Шайхонтоҳур тумани
А.Навоий кўчаси, 44-уй.
Тел/факс: 249-13-54.
242-13-54.
Facebook: uzqxjurnal
Telegram: qxjurnal_uz;
Сайт: www.qxjurnal.uz
E-mail: qxjurnal@mail.ru

МУНДАРИЖА

ПАХТАЧИЛИК

У.АЙТЖАНОВ, Б.АЙТЖАНОВ, Б.ИСМАЙЛОВ, Р.СЕЙТБАЕВ. АҚШ ва Мексика ғўза намуналари иштирокида олинган оилалар тола узунлигининг ўзгарувчанлиги.....3

Т.МУХИДДИНОВ, А.НАРИМАНОВ, А.ЧОРИЕВ. Ғўзада ўрта толали "Юксалиш" навининг яратилиши.....4

М.ДЖУРАЕВ. Намликнинг пахта толаси ва чигитда тақсимланиши ва унинг тозалаш жараёнига таъсири таҳлили.....5

ҒАЛЛАЧИЛИК

З.МУМИНОВА, Ф.КАХРАМАНОВА. Кузги буғдой дон сифатига минерал ўғитларнинг таъсири.....8

A.XAMROQULOV, A.ISASHOV. Sholi o'simligi rivojlanish fazalariga sug'orish rejimining ta'siri.....9

А.АБДУАЗИМОВ, С.ХОДИЕВА, М.ЧУЛИЕВ. Сояни суғориш усулларининг ўсув даврига таъсири...11

Г.СУВОНОВА, З.РУЗИКУЛОВА. Экиш схемаси ва муддатларининг ўсимлик биологик хусусиятларига таъсири.....13

А.МАМАТҚУЛОВ. Лалмикор майдонларда турли технологиялар бўйича нўхат етиштиришнинг иқтисодий самарадорлиги.....15

Қ.ЖЎРАЕВА. Маккажўхори ўсимлигининг ўсиши ва ривожланишига биостимуляторларнинг таъсири.....17

МЕВА-САБЗАВОТЧИЛИК

F.MAHMADIYOROV, L.SANAEVA. Kishmishbop uzum navlarining tovarboplik ko'rsatkichlariga o'stiruvchi moddalar va mikroelementlarning ta'siri.....18

S.SANAYEV, SH.SHAMSIYEVA. Kartoshka navlarini yozgi muddatda o'simta ko'chatlaridan yetishtirish.....19

А.САНБЕТОВА. Экологик тоза уруғлик картошкани етиштириш учун уруғ, тупроқ, ўсимликлар тизимига электр таъсир қилиш технологиясини ишлаб чиқиш.....21

A.ISASHOV, N.MIRFOZILOV. Kartoshkaning rivojlanish fazalarida yomg'irlatib sug'orish samaradorligi (Andijon viloyati sharoitida).....23

ЎСИМЛИКШУНОСЛИК

Ф.НУРМАМАТОВ, М.АРАМОВ. Ўзбекистон шароитида райҳоннинг янги интенсив нави яратилиши.....25

Ф.НУРМАМАТОВ, М.АРАМОВ. Сурхондарё жанубида бинафша ва яшил рангли райҳон нав намуналарининг уруғчилик технологияси.....27

М.АБДУҒАНИЕВА, И.АБДУЛЛАЕВ. Кунгабоқар навларида поя баландлиги ва барг сатҳи шаклланишига кўчат қалинлигининг таъсири.....29

А.РАХИМОВ. Самарқанд вилояти шароитида сарсабил етиштириш истиқболлари.....31

ЎСИМЛИКЛАР ҲИМОЯСИ

И.АБДУЛЛАЕВ, М.АБДУҒАНИЕВА. Кунгабоқар кўчат қалинлигига экиш тизими ва минерал ўғитлар билан озиқлантириш меъёрларининг таъсири.....32

М.ЯХЁҚУЛОВА. Кунгабоқар ўсимлиги ўсиши ва ривожланишига биостимуляторларнинг таъсири.....34

С.ДУСМУРАТОВА, М.АХМЕДОВА. Қовун уруғлари ва ўсимликларига ўсишни бошқарувчи препаратлар таъсирини аниқлаш.....35

ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ МАҲСУЛОТЛАРИНИ САҚЛАШ ВА ҚАЙТА ИШЛАШ

X.DAMINOV, J.ERMAKOVA. Turli o`rik navlaridan quruq mahsulot chiqishi.....37

Ф.АБДУҒАНИЕВА, С.САНАЕВ, Э.БЕРДИМУРАТОВ. Топинамбур туганакларидан шарбат тайёрлашнинг технологик хусусиятлари.....38

ЧОРВАЧИЛИК

O.BOYMATOV, D.XOLMIRZAYEV. Qashqadaryo viloyatida otlarning holati va uni yaxshilash yo'llari.....40

С.УМАРОВ. Иссиқ ҳаво ва кимёвий заҳарловчи восита билан ғумбаги жонсизлантирилган пиллаларнинг табиий шароитда қуришини тадқиқ этиш.....42

A.MUKHAMMADIEV, I.USMONOV, V.IBROHIMOV. Electrotechnological work with ultraviolet light in the control of bee pests.....43

ИРРИГАЦИЯ-МЕЛИОРАЦИЯ

Т.ИСМАИЛОВ. Сув хўжалигида мелиоратив тизимлар ҳолатини баҳолашнинг услубий жиҳатлари.....45

Х.ХАЙИТОВ. Бир томонлама поймали дарёларда кўндаланг дамбаларни ҳисобий асослаш усулларини такомиллаштириш.....48

Ш.УСМАНОВ. Установление предельно-допустимой минерализации дренажных вод для безопасного орошения сельскохозяйственных культур.....50

Ф.ШААЗИЗОВ. Учет энергоэффективности эксплуатации насосного оборудования в системе мониторинга крупных насосных станций.....52
Ф.ШААЗИЗОВ. Инструментальное обследование напорных водоводов насосной станции Амузанг-2.....53
SH.XO'SHIYEV, SH.BAHODIROV. Nasos stansiyasining bosim chizig'idagi teskari klapanlarning tez yopilishi.....55
J.RASHIDOV. Nasos oqimi sohasidagi yuklamalarni bartaraf qilish usullari.....56
А.САБИТОВ, С.МАМАДАЛИЕВА, И.МУХТОРОВ. Упрощенный метод гидравлического расчета поливных трубопроводов низконапорной оросительной сети.....58
Б.ХАЛМУРАТОВА, З.САПАРМУРАТОВА, Ш.ТУРСУНБАЕВА. Сув танқислиги шароитида кунгабоқар етиштиришда тупроқнинг агрофизикавий хоссаларига таъсири.....59
Ш.БОБОҚАНДОВ. Суғориш усулларининг тупроқ сув ўтказувчанлигига таъсири.....61
Т.ОРТИКОВ, У.ШОДМОНОВ. Жанубий Фарғона тупроқларининг гумус ҳолати ва агрокимёвий хоссалари.....63
U.IBRAGIMOV. Geoaxborot tizimlari asosida 3D terrain dasturida vulqon tog'i asosini yaratish.....65

МЕХАНИЗАЦИЯ

С.ТОШТЕМИРОВ, Т.РАЗЗАҚОВ, Ғ.ЭРГАШОВ. Пахтадан бўшаган далаларни пуштали экишга тайёрлашнинг янги технологияси ва комбинациялашган машина.....67
Ш.ХАКИМОВ, М.ДЖУРАЕВ. Маҳаллий ва хорижий пахтани ифлосликлардан тозалаш машиналарининг тадқиқи.....70
Р.МАХМУДОВ. Плуг корпуслари дала тахтаси ўлчамларининг унинг иш кўрсаткичларига таъсирини ўрганиш.....72
A.ESHDAVLATOV, N.XAMIDOV, F.YUSUPOV. Konus to'g'inli prikatkaning parametrlarini asoslash.....74
Б.ХУДАЯРОВ, Р.ХУДАЙҚУЛОВ, Ю.РАХИМОВ. Қия шнекдаги буғдой дони ҳаракатининг тенгламаси.....75
R.CHORSHANBIYEV. Sabzi kovlagichning laboratoriya – dala qurilmasi.....77
J.ABDUGANIYEV, SH.ABDUGANIYEVA, L.ELMONOV, Z.ABDUGANIYEV. Qorako'l terilarini gelioquritish texnik vositalari parametrlarini asoslash.....79

ИҚТИСОДИЁТ

B.MAMATKULOV. Fermer xo'jaliklarining iqtisodiy qo'llab-quvvatlash mexanizmlari samaradorligini statistik baholashning nazariy va amaliy asoslari.....81
I.MATKARIMOV. Innovatsion va raqamli texnologiyalar yordamida agrobiokimyoviy vositalar va xizmatlar sifatini hamda samaradorligini oshirish imkoniyatlari.....84
S.GABBAROV. Qoraqalpog'iston Respublikasi Qo'ng'irot tumanida ko'p variantli ekonometrik modellar asosida qoramollar bosh sonining prognoz ko'rsatkichlarini ishlab chiqish.....86
SH.NURMANOV, A.HOTAMOV. Cho'l-yaylov chorvachiligi quyi majmuasi rivojlanishining hozirgi holati...88
SH.BABAXOLOV, B.ILASHOV. Samarqand viloyati misolida iqlim o'zgarishiga qarshi adaptatsiya choralari va ularga ta'sir etuvchi omillarni iqtisodiy baholash.....90
Р.РАХИМОВ. Ўзбекистонни "яшил иқтисодий стратегия" асосида ривожлантириш – муҳим омил сифатида.....93
S.BEKMURODOVA. Mintaqaning iqtisodiy rivojlanishini tartibga solish jarayoni.....95
X.ULASHEV. Milliy iqtisodiyotni tahlil qilishda qo'llaniladigan asosiy ko'rsatkichlar.....96
Р.КУДРАТОВ, Ф.АБДУХОЛИҚОВА. Самарқанд вилоятида инновацияларни кўпайтиришнинг истиқболли йўналишлари.....98
Ш.МАМАТКУЛОВА. Качество продукции и ее оценка в условиях инновационной экономики.....99
О.ХАМРАКУЛОВА. Иностранные инвестиции и либерализация экономики Узбекистана.....102
У.АЛЛАНАЗАРОВ. Кичик бизнес ишлаб чиқариш салоҳиятининг илмий-назарий жиҳатлари.....104
Ф.АБДУКАРИМОВ. Иш билан банд қилишнинг ижтимоий самараси — иқтисодий самарадорлик натижасидир.....108
N.SATTAROVA. Xizmatlar sohasida samaradorlikka erishishning savdo xizmatlarini ko'rsatishdagi o'ziga xos jihatlari.....111
О.ОЧИЛОВ. Инсон капиталига инвестициялар таҳлилини такомиллаштириш.....114
L.OCHILOV. Telekommunikatsiya xizmatlari sohasida marketingni rivojlantirish holatini tahlil qilishda xorij tajribasi..116
Ш.РАХМАНОВА. Тадбиркорлик фаолиятини ривожлантиришда амалга оширилаётган ислоҳотлар ва берилган солиқ имтиёзларининг аҳамияти.....117
R.SHIXIYEV, K.JOLDASOVA. Veb-ilovalarni yaratishda qo'llaniladigan MVC arxitekturasining tizimli tahlili.....119

mejsr.2019.106.113.
5. Шихиев, Р. Цифровая экономика в развитии сельского хозяйства. экономика, (3), 323-326.
6. Куликова Н.И. Основы животноводства: учеб,-метод. Пособие // Н.И.Куликова, О.Н. Еременко, А.О. Малахова. – Краснодар: КубГАУ, 2014.-366 с.

CHO‘L-YAYLOV CHORVACHILIGI QUYI MAJMUASI RIVOJLANISHINING HOZIRGI HOLATI

Annotatsiya. *Chorvachilik mahsulotlarining asosiy qismi (qorako‘l terilarni qayta ishlashda) cho‘l-yaylov chorvachiligida iqtisodiy samaradorlikga asoslangan. Cho‘l-yaylov chorvachiligi mahsulotlarini yetishtirish dehqon, fermer xo‘jaliklari va qishloq xo‘jalik faoliyatini amalga oshiruvchi tashkilotlarda amalga oshirilmoqda. Mayda shoxli mollarning asosiy qismi dehqon xo‘jaliklarida parvarishlanmoqda.*

Kalit so‘zlar: *qorako‘l teri, cho‘l-yaylov chorvachiligi, chorvachilik mahsulotlari, samara, samaradorlik, ishlab chiqarish, qayta ishlash.*

Аннотация. *Основная часть продукции животноводства (при переработке шкур) основана на экономической эффективности пустынно-пастбищного животноводства. Выращиванием продукции пустынно-пастбищного животноводства занимаются фермеры, фермерские хозяйства и организации, осуществляющие сельскохозяйственную деятельность. Основная часть мелкого рогатого скота содержится в фермерских хозяйствах.*

Ключевые слова: *черная кожа, пустынно-пастбищное животноводство, продукция животноводства, эффективность, продуктивность, производство, переработка.*

Annotation. *The main part of animal husbandry products (in the processing of hides) is based on economic efficiency in desert-pasture animal husbandry. Cultivation of steppe-pasture livestock products is carried out by farmers, farms and organizations performing agricultural activities. The main part of small horned cattle is kept on farms.*

Key words: *black leather, desert-pasture animal husbandry, livestock products, productivity, efficiency, production, processing.*

Kirish. Cho‘l-yaylov chorvachiligi (chorvachilik, echkichilik, tuyachilik, yilqichilik, qoramolchilik) mamlakatimizda qishloq xo‘jaligining asosiy tarmog‘i hisoblanib, respublikaning 20,6 mln. ga. yer resurslarini egallangan hudud hisoblanadi. Cho‘l-yaylov chorvachiligi, cho‘l aholisining oziq-ovqatga, yengil sanoatni xom-ashyoga bo‘lgan talabini qondirishda muhim ahamiyatga ega.

Hudud chorvachiligi, xususan, qo‘ychilikning asosiy ozuqa bazasi yaylov hisoblanadi. Bubungi kungacha yaylov maydonlari biriktirib berilmaganligiga qaramasdan, 18091,9 ming bosh yoki 80,6% qo‘y va echkilar dehqon xo‘jalikarida urchitilmoqda. 11131,2 ming ga. yaylovlar qishloq xo‘jaligi faoliyatini amalga oshiruvchi tashkilotlarga va 1407,5 ming ga. fermer xo‘jaliklariga biriktirilgan.

Yuqoridagi vazifalardan kelib chiqqan holda oldi-sotdi jarayoni natijalarini o‘rganish qorako‘l terisining bozor narxlari talab va taklif bilan birga ekanligini ko‘rsatdi. Bir qator xususiyatlarni o’zida mujassamlashtirgan va jarayonda uning rangi, turi, xilma-xilligi va boshqalar shakllanadi. Sotuvchi va xaridorning o’zaro roziligi, ya’ni yozuv yuqori sifatli va katta bo‘lsa, hajmi bozorda qimmatroq narxda sotiladi.

Tahlil va natijalar. 2021 yilda yirik shoxli mollarning 92,5 fozi, qo‘y va echkilarning 80,6 % parrandalarning 58,1 va otlarning 74,0 foizi dehqon xo‘jaliklariga parvarish qilinmoqda. O‘rganilayotgan davrda quy va echkilar bosh soni respublikamizda 6,1% ko‘payib, 21906,9 ming boshga yetgan. Mayda shoxli mollarning 80,6 % yoki 18091,3 ming boshi dehqon xo‘jaliklarida, fermer xo‘jaliglarida 13,5 % yoi 30322 ming boshi va qishloq xo‘jaligi faoliyatini amalga oshiruvchi korxonalarda 5,9 % yoki 1335,3 ming boshi boqilmoqda (1-diagramma). Bu ma’lumotlar dehqon xo‘jaliklari respublikamiz chorvachiligida yetakchi o‘rinni egallab turganidan dalolat beradi.

Respublikada yetishtirilayotgan qishloq xo‘jalik mahsulotlarining qolgan 60% dehqon xo‘jaliklari, 27,8 % fermer xo‘jaliklari, qolgan 4,2 % esa qishloq xo‘jalik korxonalariga to‘g‘ri kelmoqda. Dehqon xo‘jaliklarida tayyorlanayotgan mahsulotlarning 48,5 % ni chorvachilik mahsulotlari tashkil etmoqda. (1-jadval).

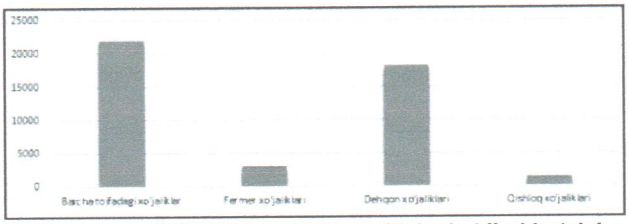

1-diagramma. 2021 yilda xo‘jalik yuritish shakllari bo‘yicha qo‘y va echkilar bosh soni.

1-jadval.

Respublikada xo‘jalik yuritish shakllari bo‘yicha chorvachilik mahsulotlarini qiymatlari qiymati va uning tarkibi

T/r		2017 yil		2021 yil		2021-yilni 2017-yilga nisbatan %
	Xo‘jalik yurit-ish shakllar	mlrd. so‘m	%	mlrd. so‘m	%	
1.	Barcha toifada-gi xo‘jaliklar	64895,9	100%	126198,5	100%	194,5%
	Shu jumladan					
a.	Fermer xo‘jaliklarida	19014,5	29,3%	35083,2	27,8%	184,5%
b.	Dehqon xo‘jaliklarida	44388,8	68,4%	85815,0	68,0%	193,3%
c.	Qishloq xo‘jaligi faoliyatini amalga oshiruvchi korxonalarda	1492,6	2,3%	5300,3	4,2%	355,1%

Demak, respublikada qishloq xo‘jaligi taraqqiyoti mulk va xo‘jalik yuritish nuqtai nazardan dehqon xo ‘jaliklarning rivojlanishiga ko‘p jihatdan bog‘liq.

Dehqon va fermer xo‘jaliklari hamda mamlakatimiz bo‘yicha chorvachilik mahsulotlarini ishlab chiqarish ortgan bo‘lsa-da, qishloq xo‘jaligi faoliyatini amalga oshiruvchi korxonalarda jun va

2-jadval.

Mahsulotlar turi	Yillar				2020-yil 2017-yilga nisbatan, %
	2017	2018	2019	2020	
Barcha toifadagi xo'jaliklar					
Go'sht (tirik vaznda)	2226,8	2430,5	2473,6	2519,6	110,2
Sut	10047,9	10466,4	10714,3	10976,9	109,2
Tuxum (mln dona)	6332,7	7459,3	7771,2	7781,2	122,9
Jun (fizik vaznda)	36,4	34,6	35,1	35,4	97,3
Qorako'l teri (ming dona)	1075,1	1085,2	1150,7	1152,1	107,2
Pilla	12,5	9	21,4	20,9	167,2
Fermer xo'jaliklarida					
Go'sht (tirik vaznda)	69,3	109,5	125,7	112,2	161,9
Sut	337,7	397,3	462,0	519,8	153,9
Tuxum (mln dona)	695,3	1079,5	1142,8	1048,9	214,1
Jun (fizik vaznda)	2,2	2,8	3,2	3,7	168,1
Qorako'l teri (ming dona)	59,8	85,6	91,4	103,8	173,6
Pilla	11,4	14,3	15,7	13,5	118,4
Dehqon xo'jaliklari					
Go'sht (tirik vaznda)	2145,9	2236,5	2230,9	2302,7	107,3
Sut	9641,8	9995,8	10156,5	10372,2	107,6
Tuxum (mln dona)	4020,8	4335,1	4491,6	4817,9	119,8
Jun (fizik vaznda)	32,4	30,5	30,5	30,1	92,9
Qorako'l teri (ming dona)	906,2	904,4	975,4	966,2	106,6
Pilla	-	-	-	-	-
Qisloq xo'jaligi faoliyatini amalga oshiruvchi korxonalar					
Go'sht (tirik vaznda)	71,6	84,5	117,0	104,7	146,2
Sut	68,4	73,3	95,8	84,9	124,1
Tuxum (mln dona)	1616,6	2044,7	2136,8	1914,4	118,4
Jun (fizik vaznda)	1,8	1,3	1,4	1,6	88,9
Qorako'l teri (ming dona)	109,1	95,2	83,9	82,1	75,3
Pilla	1,1	3,6	5,7	7,4	627,7

qorako'l teri yetishtirish mos ravishda 11,1 va 24,7 foizga kamaygan. Shuni alohida ta'kidlash joizki, mamlakatda chorvachilik mahsulotlarining 90 foizidan ko'prog'ini dehqon xo'jaliklari yetishtirib bermoqda (2-jadval).

Respublikada yetishtirilayotgan go'shtning 91,4 foizini, sutning 94,5 foizini, junning 85,0 foizini, qorako'l terining 83,9 foizini va tuxumning 61,9 foizini dehqon xo'jaliklari tomonidan ishlab chiqarilmoqda. Mamlakatimizda ishlab chiqarilayotgan go'shtning atiga 2,7 foizi, junning 4,5 va qorako'l terining 7,1 foizi qishloq xo'jaligi faoliyatini amalga oshiruvchi ixtisoslashgan korxonalarga to'g'ri kelmoqda. O'zbekiston cho'l-yaylov chorvachiligi cho'l aholisining oziq-ovqatga, yengil sanoatning xomashyoga bo'lgan talabini qondirishda muhum ahamiyat kasb etib, asosan xomashyo yetkazuvchi baza hisoblanadi. Cho'l-yaylov chorvachiligining yetakchi sohasi bo'lgan qorako'lchilikning asosiy mahsuloti hisoblangan qorako'l terisini yetishtirish respublika, viloyatlar hamda xo'jalik yuritish shakllari bo'yicha tahliliy ma'lumotlar 3-jadvalda keltirilgan.

Qorako'l qo'ylari azaldan mamlakatimizning 7 ta viloyati va Qoraqalpog'iston Respublikasida uchratiladi. 2020 yilda yetishtirilgan 1152149 dona qorako'l terilarining 966189 donasi dehqon xo'jaliklar, 103822 donasi fermer xo'jaliklari va 82138 donasini qishloq xo'jaligini amalga oshiruvchi korxonalarda yetishtirgan yoki ularning ulushi tegishli ravishda 83,9 %, 9,0 va 7,1% ni tashkil etgan.

Qorako'lchilikka ixtisoslashgan xo'jaliklarida ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish hamda faoliyatining iqtisodiy samaradorligini oshirish xo'jalik yuritish shakllarini va mexanizimlarni takomillashtirish hamda o'zaro iqtisodiy bog'liq korxonalarning integrasiyalashuv jarayonlarini bozor iqtisodiyoti talablaridan kelib chiqqan holda mukammallashtirish orqali ta'minlash mumkin.

Xulosa. Ilmiy va amaliy tadqiqotlar natijalaridan kelib chiqqan holda iqtisodiy islohotlarni yanada chuqurlashtirish va erkinlashtirish sharoitida, nafaqat tarmoqlarni, balki tarmoqlardagi mavjud infratuzilmalarni keng rivojlantirish maqsadga muvofiq. Agrosanoat majmuida mahsulot ishlab chiqarish faqat qishloq xo'jaligining rivojlanishi bilan emas, balki unga xizmat ko`rsatuvchi infratuzilmalar rivoji bilan ham chambarchas

3-jadval.

Xo'jalik yurituvchi sub'yektlar bo'yicha qorako'l teri ishlab chiqarish (2020-y)

Respublika va viloyatlar	Xo'jalik yuritish shakllari bo'yicha ishlab chiqarilgan qorako'l teri, dona				Ishlab chqarilgan qorako'l terining xo'jalik yuritish shakllari bo'yicha salmog'i, %			
	Barcha toifadagi xo'jaliklar	Fermer xo'jaliklari	Dehqon xo'jaliklari	Q/x korxonalari	Barcha toifadagi xo'jaliklar	Fermer xo'jaliklari	Dehqon xo'jaliklari	Q/x korxonalari
O'zbekiston Respublikasi	1152149	103822	966189	82138	100	9,0	83,9	7,1
Qoraqalpog'iston Respublikasi	83497	5619	77156	722	100	6,7	92,4	0,9
Buxoro	500888	42711	444021	14156	100	8,5	88,6	2,8
Jizzax	4318	3033	543	742	100	70,2	12,6	17,2
Qashqadaryo	215095	10824	178625	25646	100	5,0	83,1	11,9
Navoiy	284927	35564	225521	28842	100	12,5	77,4	10,1
Samarqand	42722	3350	31516	7856	100	7,8	73,8	18,4
Surxondaryo	11447	2120	5153	4174	100	-	-	-
Xorazm	9255	601	8654	-	100	6,5	93,5	-

bog`liq holda amalga oshiriladi. Avvalambor agrosanoatda ishlab chiqarilgan mahsulot (xomashyo)dan oqilona foydalanish maqsadga muvofiq. Bunga ishlab chiqarishni texnikaviy ta'mirlash, moddiy texnika, zooveterinariya, agrokimyo va boshqa ta`minot va xizmatlarni rivojlantirish maqsadida infratuzilmalarning faoliyatlarini to'liq shakllantirish kerak.

Sherzod NURMANOV,
SamDVMCHBU assistenti,
Adhamjon HOTAMOV,
SamDVMCHBU talabasi.

ADABIYOTLAR

1. Каюмов Ф.К. и др. Каракулеводческий подкомплекс и его роль в формировании конъюктуры рынка. Т. «Узинформагропром», 1993. 96 с.
2. Нурумбетов Т.Я. Каракулеводческий подкомплекс: состояние и основные пути развития/ Т.Я Нурумбетов// АПК: экономика, управление. № 11. 1990, С. 57-59.
3. Тангиров А.Э. Совершенствование продажи продукции пустынно-пастбищного животноводства и модернизация отрасли.// Формирование и развитие сельскохозяйственной науки в XXI веке //с. Соленое Займище-2016. С. 509-514.
4. Зволинская О.В., Головин О.В. Теоретические подходы к формированию муниципальных ресурсоэффективных агропродовольственных комплексов/ О.В. Зволинская, О.В. Головин // Вестник РУДН,- 2009, № 3. -С. 85-91.
5. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi to'plami. Toshkent-2021.

UO'T: 338.467: 316.422: 632.931.1

SAMARQAND VILOYATI MISOLIDA IQLIM O'ZGARISHIGA QARSHI ADAPTATSIYA CHORALARI VA ULARGA TA'SIR ETUVCHI OMILLARNI IQTISODIY BAHOLASH

Annotatsiya. *Havo haroratining doimiy ko'tarilishi va qurg'oqchiliklar iqlim o'zgarishi ta'sirining kuchayishiga olib kelmoqda. Ushbu muammolar hozirgi kunda dolzarb hisoblanib, adaptatsiya choralarini joriy etish va salbiy ta'sirlarni kamaytirishga qaratilgan tadqiqot ishlari zaruratini kuchaytiradi. Shu bois mazkur tadqiqot ishida Samarqand viloyatining hududlari kesimida iqlim o'zgarishiga qarshi adaptatsiya choralari va ularga ta'sir etuvchi omillar tahlilini o'rganish maqsad qilindi. Tahlillar 275 ta sug'oriladigan fermer xo'jaliklari kesimida olingan keng qamrovli so'rovnoma ma'lumotlari asosida Logistik regressiya modelidan foydalangan holda amalga oshirildi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, fermer xo'jaliklari rahbarlarning ta'lim darajasi, iqlim o'zgarishlari va suv resurslari tanqisligi bo'yicha ma'lumoti hamda axborot-maslahat xizmatidan foydalanashi iqlim o'zgarishlariga qarshi adaptatsiya choralarini qo'llashiga ijobiy ta'sir qiluvchi omillar ekanligi, ammo yer maydoni yuzasi va klasterlarga a'zolik salbiy ta'sir etuvchi omillar ekanligi aniqlandi. Shu nuqtai nazardan, kelgusida agrar sohadagi islohotlar va tadqiqotlar ko'proq yer va suv resurslari boshqaruvini kuchaytirishga hamda sohada axborot-maslahat xizmatlari hamda klasterlar faoliyatini takomillashtirshga qaratilishi tavsiya etiladi.*

Kalit so'zlar: *Qishloq xo'jaligi, suv tanqisligi, adaptatsiya choralari.*

Annotation. *The increase in warming and continued droughts have already accelerated the climate change impacts. The following issues are considered as the main concerns of today and thus intensifies the necessity of research on climate adaptation and mitigation strategies. In this perspective, the present study aimed to explore the key factors influencing adaptation strategies in Samarkand region. Determinants of adaptation practices were investigated using Logistic regression model and farm-level comprehensive survey data collected from 275 irrigated farmers. Findings indicating that education of HH, extension, and farm perceptions on climate change & and water were found as positive determinants but land size and membership in clusters were found to negatively influence factors to climate adaptation strategies in the study region. Therefore, we suggest to policy implications and research to consider the land size, and cooperation of farmers with clusters, extension, and water management systems in order to increase the resilience of farmers against climate change in the future.*

Keywords: *Agriculture, water scarcity, adaptation strategies.*

Аннотация. *Увеличение потепления и продолжающиеся засухи уже ускорили последствия изменения климата. Эти вопросы считаются основными проблемами сегодняшнего дня и, таким образом, усиливают необходимость исследований в области адаптации к изменению климата и стратегий смягчения его последствий. С этой точки зрения, настоящее исследование направлено на изучение ключевых факторов, влияющих на стратегии адаптации в Самаркандской области. Детерминанты практик адаптации были исследованы с использованием модели логистической регрессии и данных комплексного обследования на уровне ферм, собранных у 275 орошаемых фермеров. Результаты, указывающие на то, что образование Ф/Х, распространение знаний и восприятие фермерами вопросов изменения климата и воды были признаны положительными определяющими факторами, но было обнаружено, что размер земли и членство в кластерах отрицательно влияют на факторы, влияющие на стратегии адаптации к климату в исследуемом регионе. Поэтому мы предлагаем при проведении политических исследований и исследований учитывать размер земель и сотрудничество фермеров с кластерами, системами распространения знаний и управления водными ресурсами, чтобы повысить устойчивость фермеров к изменению климата в будущем.*

Ключевые слова: *Сельское хозяйство, дефицит воды, стратегии адаптации.*

Kirish. Iqlim o'zgarishi va uning salbiy oqibatlari XXI asrning asosiy strategik muammosiga aylanib, nafaqat agroekologik, balki jahon hamjamiyatining ijtimoiy-iqtisodiy barqarorligiga ham tahdid solmoqda [1]. Dunyo olimlarining [2] izlanishlariga ko'ra iqlim o'zgarishi - bu inson faoliyati bilan bevosita yoki bilvosita bog'liq bo'lgan, muzliklarning erishiga, suv toshqinlari